

Integrácia imigrantov. Analýza multikultúrneho modelu vo Veľkej Británii.

Dana Hellová¹

Abstract: *Integration of Immigrants. An Analysis of the Multicultural Model in Great Britain.*

This paper focuses on the integration of immigrants in British society via the multicultural model of integration. Its main objective is to determine whether the politics of multiculturalism approved during the 1960s helped to integrate ethnic minorities or led to a segregated society and community tension. The main section of the study focuses on the forms of British multiculturalism and the contemporary debate concerning the further direction of integration. A critical assessment of the situation in society verifies some failures in the former approach to the integration of ethnical minorities, who still suffer from discrimination and segregate themselves in their communities. The final section treats the question of the future of the multicultural model and its task in integrating new immigrants and asylum seekers. The article concludes that it is not possible to clearly affirm whether the integration model is growing towards assimilation or continuing in modified multiculturalism.

Keywords: *Community, Great Britain, Identity, Integration, Multiculturalism, Race relation policy*

Je len málo procesov a udalostí, ktoré by boli pre európsky kontinent viac charakteristické, než je tomu v prípade migrácie. Po skončení druhej svetovej vojny sa postupne z krajín emigračných stávajú krajiny imigračné² a s týmto trendom sa definuje podstata európskej migračnej politiky³ na ďalších päťdesiat rokov (Hansen 2007: 331). S imigračnou politikou išla ruka v ruke politika integrácie, ktorú charakterizovala zmena vzt'ahu k prist'ahovalectvu. Zatiaľ čo do roku 1990 boli imigranti zo 60. a 70. rokov pomerne zhovievavo akceptovaní, v neskoršom období sa postoj a politika k novým prist'ahovalcom vyhrotila, čo viedlo až k prehodnoteniu stávajúcich integračných modelov (Hansen 2007: 330). Najmä pod vplyvom udalostí z 11. septembra a teroristických útokov na Londýn a Madrid sa opätovne objavili pochybnosti o „integrovateľnosti“ imigrantov a schopnosti štátov EÚ zabrániť výchove teroristov

¹ Kontakt: Katedra politologie a evropských studií, Filozofická fakulta Univerzity Palackého, Křížkovského 12, 771 90 Olomouc; e-mail: dana.hellova@gmail.com.

² Prvá skutočne početná vlna imigrácie do Európy prichádza od roku 1950 do roku 1973 a má podobu imigrácia z kolónií a pracovnej imigrácie.

³ Pod subjekty migračnej politiky radíme okrem imigrantov ďalšie tri kategórie. Migranti s vízovým povolením na vstup, najčastejšie turisti; dočasný migranti, môže ísť o študentov, ale aj sezónnych pracovníkov a nakoniec kategória utečencov, odborné nazývaných žiadatelia o azyl. Predložený text však sleduje predovšetkým vývoj imigračnej politiky.

a islamských fundamentalistov na európskych školách. Do paľby kritiky sa nedostáva iba asimilačný model vo Francúzsku, ale i multikulturalizmus v Holandsku či Veľkej Británii.

Cieľom článku je analyzovať multikultúrny model integrácie ako koncept politiky, ktorý dlhodobo uplatňuje Veľká Británia. Snahou je overiť hypotézu, že **Veľká Británia sa postupne odkláňa od podpory⁴ odlišných komunit najrôznejších etník k podpore rôznorodých jednotlivcov a ich vzájomnej interakcii. Multikulturalizmus sa javí vo svojej pôvodnej podobe ako ďalej nepoužiteľný a vo Veľkej Británii sa otvára cesta k určitej forme nútenej občianskej integrácie.**

Pre naplnenie cieľa bude rovnako dôležité definovať, čo integrácia znamená a aké spôsoby k úspešnej integrácii imigranta privedú. Modely, ktoré sa dnes uplatňujú v Európe môžeme pozorovať a najmä navzájom porovnávať, čo nám pomôže hľadať nové východiská pre integráciu dnešných a budúcich imigrantov.

Teória integrácie a jej modely

Vo vzťahu k multikulturalizmu a príkladu Veľkej Británie by sme integráciu mohli popísať ako dlhodobý proces začleňovania sa rôznorodých skupín založených na odlišnej etnickej a kultúrnej príslušnosti do spoločenstva komunit. Týmto skupinám je zaručené nie len jednoducho existovať, ale i verejne vystupovať a organizovať sa. Integrácia je založená na rovnosti práv a povinností tak menších ako aj väčšinovej spoločnosti. Najčastejšie hovoríme o integrácii imigrantov, dochádza však k situácii, že s nárastom počtu príslušníkov jednej imigrantskej skupiny sa z prisťahovalcov stávajú usídlené etnické minority, pričom ich integráciu nemusíme ešte hodnotiť za ukončenú, potiaľne úspešnú vo všetkých socio-ekonomických úrovniach.

Úspešnou integráciou označujeme až stav, keď je imigrant plnohodnotnou súčasťou ekonomického, sociálneho, kultúrneho, náboženského, politického a občianskeho života. Neznamená to ale nútenú asimiláciu, kedy by sa musel zbaviť väzieb na krajinu pôvodu či už fyzicky alebo mentálne. Podľa Wenera (1996: 49) sú tri determinanty, ktoré ovplyvňujú úspešnú integráciu v postindustrializovaných spoločnostiach. Prvým je vôľa obyvateľstva poskytnúť imigrantom a ich rodinám rovnaké práva a tým ich plne integrovať. Druhým je ochota samotných imigrantov adaptovať sa, čo znamená nie len rešpektovať právny systém, ale najmä prijať kultúrny život hostiteľskej spoločnosti, a tretím je štruktúra pracovného trhu krajiny.

⁴ Podľa najhlasnejších oponentov ide až o *oslavu* odlišných komunit.

V procese integrácie si rovnako musíme položiť otázky: koho integrovať (jednotlivec/skupina), v akom rozsahu a na akých inštitucionálnych úrovniach. Rinus Penninx (2005: 76) hovorí o troch rovinách integrácie. U jednotlivca je zmerateľná v zmysle adaptácie na bývanie, zamestnanie a vzdelávanie väčšinou spoločnosti. Na kolektívnej úrovni je to schopnosť imigrantských organizácií mobilizovať zdroje a naplniť svoje spoločné ambície. Výsledkom ich činnosti je buď aktívne zapojenie svojich členov do integračného procesu, alebo ich izolácia a vylúčenie. V rovine inštitucionálnej je integrácia zastúpená na dvoch stupňoch. Prvým sú všeobecné verejné inštitúcie, ktoré pôsobia v oblasti vzdelávacej siete a trhu práce. Pracujú na základe všeobecných právnych noriem a regulácií, ich súčasťou sú i exekutívne organizácie. Druhým stupňom sú inštitúcie špecificky zamerané na skupiny imigrantov, konkrétne ide o náboženské a kultúrne inštitúcie. Sú vnímané ako zástupcovia imigrantov, to znamená, že sa aktívne podieľajú na integrácii a teda sa môžu, ale aj nemusia stať akceptovanou súčasťou spoločnosti. Všetky tri stupne sú na sebe závislé a pre úspešnú integráciu je nevyhnutná ich vzájomná previazanosť.

V súčasnej Európe, dôsledkom migračných pohybov, neexistuje viac štát ktorý by bol etnicky homogénny. Z hľadiska historického vývoja sa táto heterogenita konštituovala vo viacerých vlnách. Okrem už spomenutej pracovnej imigrácie v 50. až 70. rokoch, šesťdesiate roky priniesli tzv. rodinnú imigráciu v rámci procesu reunifikácie a od deväťdesiatych rokov ide predovšetkým o azylovú imigráciu. Obdobie globalizácie ponúklo zaujímavé možnosti tak pre nevzdelaných robotníkov ako aj vysokokvalifikovaných odborníkov. Špecifikom EÚ je tiež vnútorná migrácia bez hraníc, ktorá dáva imigračnej politike ďalší rozmer⁵. Vyústením je súdobé demografické usporiadanie Európy. V roku 2005 Spojené národy odhadli, že cudzinci sa na populácii Európskej únie podieľali 12,5 %, čo je necelých 40 miliónov obyvateľov (Bertozzi 2007: 2). Pod vplyvom nárastu počtu členov imigrantských skupín nadobúda integrácia okrem ekonomického aj kultúrny rozmer. Imigranti sa tešia širokému spektru privilégií a práv, požívajú sociálne zabezpečenie, ale je im zaručené aj vzdelávanie detí, inštrukcie vo vlastnom jazyku, či sloboda presadzovania kultúrnych odlišností vo verejnej sfére (prípady Veľkej Británie).

V priebehu druhej polovice 20. storočia sa začala vytvárať politika integračná. V Európe sa vyformovali štyri základné modely, ku ktorým sa jednotlivé štáty prihlásili (niektoré v histórii aplikovali viac ako jeden). Dnešní teoretici integrácie rozoznávajú:

⁵ Je vyjadrený najmä snahou o harmonizáciu imigračnej a azylovej politiky v 90. rokoch. Článok však túto dimenziu migračnej politiky skúmať nebude.

a) **Imperiální model** (*The Imperial Model*) ako jediný ukončil svoju existenciu v roku 1962. Zrušením občianstva Britského impéria Británie vedome opúšťa imperiálny model a ubera sa smerom k liberálnemu občianstvu. Podľa imperiálneho modelu prebiehala integrácia členov menšinových skupín do multietnických impérií, pričom sa dával dôraz na kultúrnu dominanciu jednej národnej skupiny. Pavel Barša (1999: 10) nazýva tento pôvodný britský model „hierarchický kultúrny pluralizmus“.

b) **Národný alebo etnický model** (*The Folk or Ethnic Model*) vytvára etnicky homogénnu spoločnosť so spoločným pôvodom, jazykom a kultúrou. Takáto spoločnosť je uzavretá a nepriznáva imigrantom právo na občianstvo alebo sociálne začlenenie. *Ius sanguinis* (právo krvi) je normou a naturalizácia imigrantov je skôr problematická (Baldwin-Edwards, Schain 1994: 12-13). Najbližším príkladom je Nemecko. Barša (1999: 11) tento model nazýva „prechodná diferencovaná inkorporácia“, ktorá však nie je politicky integračná, ale naopak segregujúca.

c) **Republikánsky model** (*The Republican Model*) alebo takzvaný **asimilačný model**, kde národ je definovaný ako politická entita s ústavou, právami a občianstvom. Imigranti môžu byť asimilovaní, iba ak budú rešpektovať právny systém a národnú kultúru spoločnosti, ktorá je založená na spoločných princípoch (v prípade Francúzska: sloboda, rovnosť, bratstvo) (Modood 1997: 22). *Ius soli* (občianstvo na základe miesta narodenia) je normou, naturalizácia je primerane ľahká. Republika podobne ako liberálny štát nedelí obyvateľstvo na skupiny. Republika je pripravená plniť úlohu pri pretváraní jednotlivca na člena občianskej spoločnosti.

d) **Multikultúrny model** (*The Multicultural Model*) je relatívne najnovším teoretickým modelom integrácie a vznikol čiastočnou modifikáciou republikánskeho modelu. Politická spoločnosť je založená na ústave, práve a občianstve. Úspešná integrácia je vtedy, ak imigrant prijme plne politické a právne normy, ale na rozdiel od republikánskeho modelu môže kultúrne zostať diferencovaný. Opäť je *ius soli* normou a naturalizačný proces je priamočiary. Najlepšími príkladmi sú Austrália, Kanada a s určitými výhradami aj Švédsko a oficiálne aj Veľká Británie.

Všetky modely integrácie sú platné pre liberálno-demokratické spoločnosti. Je však zrejmé, že úloha štátu v procese integrácie sa bude pri jednotlivých prístupoch odlišovať. V prípade multikultúrneho modelu sa podľa povahy štátnej regulácie teoreticky odlišuje niekoľko typov štátneho zriadenia. Tariq Modood (1997: 21-23, pozri aj Parekh et al. 2000: 25) s podporou *Správy o budúcnosti multikulturalizmu v Británii*⁶ hovorí o **procedurálnom štáte**, ktorý je kultúrne

⁶ *The Future of Multi-Ethnic Britain* vypracovaná skupinou vedcov pod vedením Bhikhu Parekha, ktorý zastal túto funkciu z pozície bývalého riaditeľa Komisie pre rasovú rovnosť, nás oboznamuje so základnými rysmi hlavných

neutrálnej a ponecháva jednotlivca a skupinu navzájom pôsobiť iba s minimálnym zásahom procedurálneho dohľadu. Je to vysoko decentralizovaný celok, a pod vplyvom neustálej migrácie a globalizácie rezignuje na schopnosť organizovať odlišné identity na svojom teritóriu. Myšlienka jednotnosti je nerealistická. **Liberálny štát** (*Liberal state*) je tvorený jednotlivcami, nie širokými komunitami. Jednotlivec vo vzťahu k štátu je chápaný ako samostatný občan, nie ako člen skupiny. Štát plní len minimálnu úlohu pri tvarovaní vzťahov v spoločnosti, jediným záujmom je eliminovať diskrimináciu. Liberálny štát je doslova farboslepý, nerozlišuje na základe pohlavia alebo etnicity. Liberálny multikultúrny štát uznáva jednotnú politickú kultúru vo verejnom živote, no zároveň podporuje rôznorodosť v privátnom živote jednotlivca a komunity. Špecifický typ štátu, ktorý inšpiruje najmä komunitaristov, nazýva Modood **federáciou komunít**. Na rozdiel od liberálneho modelu nepokladá jednotlivca za najvyšší princíp, naopak ho vníma výsadne ako člena niektorej z komunít, ktorá ho tvaruje a on sám je k nej lojálny. Komunita je tvorcom verejného života a hlavnou prioritou štátu ako federácie komunít je ochrániť ich skupinové práva. A nakoniec je to štát **pluralitný**, ktorý v sebe spája individuálne práva pre všetkých jednotlivcov, ako je tomu v liberálnom štáte, ale zároveň rovnako ako vo federácii komunít, sprostredkúva vzťahy medzi skupinami, a teda aj skupinami etnickými. Pluralitný multikulturalizmus podporuje odlišnosť a jedinečnosť kultúr tak v privátnej ako aj vo verejnej sfére, vrátane vzdelania a prerozdelenia hodnot, a znamená reformovanie národnej identity a občianstva.

Teória multikulturalizmu a jeho podoba vo Veľkej Británii

V Európe sa multikulturalizmus fakticky zrodil v 60. rokoch 20. storočia, kedy ho za politický program vyhlásila Veľká Británia. Jeho prijatie sprevádzali veľké očakávania riešenia otázky spolunažívania rôznych etnických menšín, vytvorených imigráciou, a väčšinovým obyvateľstvom. Roky overovania vyústili až do dnešnej diskusie o ďalšom zotrvaní multikulturalizmu ako modelu, ktorý má viesť k integrovanejšej spoločnosti. Čoraz častejšie sa objavujú pochybnosti o fungovaní prístupu ako politického programu a úvahy o jeho nahradení iným modelom.

Výraz **multikulturalizmus** je omnoho zložitejšie významovo uchopiteľný, než by sa na prvý pohľad zdalo. Tomáš Hirt (2005: 9) ho chápe ako určitý typ spoločenskej situácie, vedeckú teóriu, politický cieľ, víziu alebo ideál, je klasifikovaný ako ideológia, koncept, princíp, diškurz,

komunít v Británii a následne sa zamýšľa nad tým, ako by správna komunita komunít mala podľa multikulturalizmu vyzerat'.

hnutie, alebo tiež ako hodnota, postoj či výzva. Z normatívneho hľadiska charakterizujeme multikulturalizmus ako ideológiu, ktorá zdôrazňuje dôležitosť kultúry pre jednotlivca a skupiny v spoločnosti. Ideálna multikultúrna spoločnosť dokáže zaručiť rovné postavenie všetkých kultúrnych menšín a to nie len v privátnej, ale aj verejnej sfére. Kultúru považuje za integrálnu časť jej vývoja a existencie, preto musí kultúrne práva⁷ pokladať za súčasť ľudských práv, kde štát garantuje ich dodržiavanie všetkým svojim občanom. Gillian Peele (2006: 199) multikulturalizmus nazýva kontrastnou politikou k asimilácii, ktorá v demokratickom prostredí vytvára jasnú hranicu medzi odlišnými kultúrami a štátom ako aj kultúrami v rámci štátu. To znamená, že štát je kultúrne neutrálny. Kultúrna identita a občianstvo by mali zostať dôsledne oddelenými zložkami, čím by štát mohol prirodzene zastrešiť množstvo odlišných kultúr.

Teória multikulturalizmu sa opiera o dve filozofické východiská, a to liberalizmus a komunitarizmus. Politickým variantom komunitaristického multikulturalizmu, ktorý akceptuje politickú platnosť „kultúrnych“ diferencií, je pluralistický multikulturalizmus (Hirt 2005: 11, úvodzovky použité autorom). Ten chápe jednotlivca primárne ako člena partikulárnej skupiny/komunity, ktorá mu ako jediná dokáže zaručiť rovné a spravodlivé zaobchádzanie. Spoločnosť je zložená z rôznych kultúrne odlišných komunit. Na rozdiel od „čisto“ pluralitného štátu, ktorý rôznorodú spoločnosť iba opisuje a akceptuje, multikulturalizmus naznačuje, že spoločnosť túto odlišnosť prijala ako svoj základný atribút a bude ho aktívne rozvíjať a všemožne podporovať.

Pre Veľkú Britániu je multikulturalizmus rovnako tak spoločenský jav, ako aj politika integrácie. Podľa výsledkov zatiaľ posledného sčítania obyvateľov v roku 2001, britské etnické minority tvoria 4,6 milióna populácie, čo je 7,9 % všetkých obyvateľov Veľkej Británie. Predstavuje to nárast o 53 % oproti sčítaniu v roku 1991. K najväčšej etnickej skupine *Indov* sa prihlásilo 1,8 %, nasledujú *Pakistanci* (1,3 %). Celkovo sa do *ázijskej skupiny* alebo medzi *ázijských Britov* prihlásili až 4 % všetkých príslušníkov etník. *Čierni obyvatelia* pôvodom z Karibiku, ktorí po druhej svetovej vojne predstavovali najväčší podiel, dnes tvoria iba 1 % populácie.

Multikulturalizmus ako politika integrácie sa rodila pomaly. Koncom 40. rokov dokonca nikto nepochyboval, že najlepším nástrojom integrácie prvej vlny prisťahovalcov bude asimilácia. Celá koncepcia vychádzala z rasových predsudkov, ktoré viedli k presvedčeniu, že niektoré rasy

⁷ Za výrazného kritika „kultúrnych práv menšín“ sa označuje, medzi inými, aj Brian Barry. Za základnú chybu pokladá samotný fakt, že kultúra sa hodnotí ako určitý druh entity, ktorej by prislúchali nejaké práva. Barry nepopiera práva kultúrnej komunity, ale tvrdí, že nejde o práva kolektívne, ale vždy iba o práva individuálneho člena danej komunity. Ako prízvukuje, každý liberál sa musí viac starať o „práva kultúrnych minorít“ než „práva minoritných kultúr“. (Barry 2001: 307)

sú lepšie „asimilovateľné“ než iné (Lyon 1997: 188). V tom období nebolo ničím neobvyklým, ak pracovná ponuka obsahovala dodatok „čierni nežiadajte“ (no blacks need apply) alebo ak pri ponuke na prenájom stálo „nie farební“ (no coloured). Rasizmus a rasistické útoky sa stali súčasťou britského života⁸ a bolo jasné, že asimilácia vážny celospoločenský problém nevyrieši. Môžeme konštatovať, že práve antiimigračné nálady predznačili smer, akým sa britský integračný model uberie i to čím sa v zásade bude líšiť od väčšiny kontinentálnych európskych modelov integrácie. Podľa Anji Rudiger (2005: 16) sa dajú vypozerovať dva rozdiely. Po prvé, zatiaľ čo dochádzalo k neustálemu sprísňovaniu imigračnej politiky navonok⁹, vo vnútri sa začal formovať legálny a inštitucionálny režim rasovej rovnosti. Druhým znakom bol odklon od asimilačného modelu a zameranie sa na reguláciu vzťahov medzi rôznorodými skupinami ľudí v pluralitnom štáte. Administratíva neriešila akým spôsobom by mali noví prisťahovalci splynúť s britskou spoločnosťou, ale snažili sa dosiahnuť rovné zaobchádzanie s odlišnými skupinami, ako aj vyvážiť rozdiely a rovnosť na dosiahnutie sociálnej kohézie.

Potvrdením nového smerovania integračnej politiky bolo prijatie prvej antidiskriminačnej legislatívy v roku 1965, čím sa *de facto* predstavil nový britský model integrácie, založený na politike **dobrych rasových vzťahov** (*race relations approach*). Jeho najcharakteristickejšou črtou je, že sa zameriava na etnické a rasové skupiny/komunity a ich vzájomnú rovnosť a až druhotne na jednotlivca a jeho potreby. Táto vízia multirasovej spoločnosti, tak ako ju chápal Roy Jenkins¹⁰, nemala byť varným kotlom, „ktorý upraví každého do jednotnej formy a ako cez kopírovací papier vytvorí nesprávne orientovanú verziu stereotypného Angličana“, a následne integráciu definoval „nie ako splošťujúci sa proces asimilácie, ale ako rovnú príležitosť skombinovanú s kultúrnou odlišnosťou v atmosfére vzájomnej tolerancie“ (cit. v Squire 2005: 54). Dôraz na silnú antidiskriminačnú politiku vyústil prijatím zatiaľ najdôležitejšieho zákona *The 1976 Race Relations Act* (ďalej RRA), ktorý ako prvý uznal existenciu rasových skupín, čím sa odpútal od počiatočného konceptu občianskeho univerzalizmu (Joppke 1999: 248). Popri priamej diskriminácii definoval diskrimináciu nepriamu a článkom 43 bola zriadená Komisia pre rasovú

⁸ Vyvrcholením situácie boli rasové nepokoje v Nottinghame a Notting Hille v roku 1958, kedy útoky bieleho obyvateľstva na čiernych imigrantov vyvolali ostrú diskusiu a preniesli problém z lokálnej úrovne na celonárodnú pôdu.

⁹ Práve Veľká Británia sa vyznačuje celou plejádou limitujúcich imigračných zákonov. Od roku 1962 do roku 2006 prijala 12 legislatívnych úprav a zásadne zmenila najmä prístup imigrantov z krajín Commonwealthu, ktorých *1971 Immigration Act* postavil do roviny cudzincov.

¹⁰ Nastupujúci labouristický minister vnútra v 60. rokoch. S jeho menom sa spája obdobie rokov 1965–1968 nazývané „liberálna hodina“.

rovnost¹¹, ktorá mala „eliminovať prejavy diskriminačného správania a rozvíjať rovnosť príležitostí a dobrých vzťahov medzi ľuďmi z rôznych rasových skupín a dohliadať na dodržiavanie RRA, prípadne navrhnúť a predložiť návrh na jeho doplnenie“ (*The 1976 Race Relations Act: Part VII*).

Pomerne sľubne rozbehnutá integračná agenda bola zabrzdená nástupom Konzervatívnej strany v 70. rokoch. V nasledujúcich dvoch desaťročiach sa pozornosť upriamila na imigračnú politiku, ktorá viedla k prísnejším imigračným kontrolám. *Imigračný Akt z roku 1971* a ešte reštriktívnejší *Národný Akt z roku 1981*¹² boli prijaté s cieľom kontrolovať primárnu a zamedziť sekundárnej imigrácii. Opatreniami si sľubovali vyriešenie problémov s narastajúcou nezamestnanosťou a celkovou ekonomickou recesiou¹³. Vyústením dlhodobého nezáujmu o problémy usadených komún boli rasové nepokoje, ktoré začiatkom 80. rokov zachvátili viaceré britské mestá.¹⁴ Boli spôsobené dvoma faktormi. Jednak išlo o pretrvávajúce problémy súžitia medzi bielou väčšinou a kultúrne odlišnou etnickou menšinou a na druhej strane o hlbokú sociálnu krízu vo vnútri komún.

Počas 80. a 90. rokov prebehlo množstvo prieskumov verejnej mienky s otázkou miery rasovej neznášanlivosti v britskej spoločnosti. Britský sociálny inštitút v roku 1984 zistil, že 90 % (!) respondentov si myslí, že britská spoločnosť má voči čiernym a ázijským spoluobčanom rasové predsudky. Na rovnakú tému sa objavil prieskum aj v roku 1995, kedy sa na 52 vybraných územiach zistovala miera rasizmu pri sebahodnotení. Až dve tretiny respondentov sa cítili byť rasistami a iba jeden z desiatich povedal, že ľudia, ktorých pozná, nie sú rasisti. 10 % si myslelo, že antidiskriminačný zákon treba zrušiť a 45 % nevidelo v antisemitizme problém (Anwar 2000: 67). V oblasti socio-ekonomickej nebola integrácia o nič úspešnejšia. Pracovná sila z Karibiku, Írska, Afriky a južnej Ázie zaplnila najmä prázdne miesta v textilnom priemysle na severe, zlievarenských podnikoch v Midlands a dopravnom priemysle vo väčších mestách. Tam zastávali najmä menej platené pozície. Rast služieb postupne utlmil spomínané odvetvia priemyslu a množstvo imigrantov v oblasti zostalo bez práce. Súčasná situácia je dôsledkom práve ekonomických procesov 70. až 90. rokov. Medzi *čiernymi Karibčanmi* je nezamestnaný až

¹¹ *Commission for Racial Equality* bola v roku 2006 na základe *Equality Act* nahradená *The Equality and Human Rights Commission*.

¹² Imigranti Commonwealthu, ktorý prišli do krajiny po prijatí *The 1971 Immigration Act* a *The 1981 British Nationality Act* sú stavaní do pozície cudzincov a môžu žiadať o pridelenie občianstva po piatich rokoch pobytu v Británii.

¹³ Spôsobenou najmä globálnou ropnou krízou.

¹⁴ Išlo o strety polície tak s mladými černochochmi ako aj belochmi, preto ich nemôžeme jednoznačne označiť za rasistické nepokoje.

jeden z desiatich v porovnaní s populáciou, kde je to jeden z dvadsiaticich. Skoro polovica Bangladéšanov a Pakistancov v produktívnom veku je naďalej zamestnaná v zle platených prácach (Home Office 2005: 17). Podiel pakistanských a bangladéšskych domácností s nízkym dôchodkom je 68 %, nasleduje 49 % domácností čiernych nekaribských obyvateľov (na porovnanie iba 21 % bielej populácie sú nízkoprijímové domácnosti). Následne skoro dve tretiny detí týchto komunit vyrastajú v chudobe v porovnaní s jednou pätinou bielych rovesníkov (Schierup, Hansen, Castles 2006: 127). Napriek tomu sa väčšina pozorovateľov zhoduje, že v Británii nedošlo k urbanistickej „getoizácii“, tak ako v USA. Čomu sa však podľa Schierupa a jeho kolegov (2006: 123) Veľká Británia nevyhla, je „neprecedentne rozsiahla sociálna polarizácia a nerovnosť v odmeňovaní“.

Paradoxne práve socio-ekonomické problémy sa stali základom návratu multikulturalizmu (a jeho kritiky) do politiky. Iniciatívu prevzali lokálne authority, ktoré začali predstavovať sériu opatrení na podporu rovnosti. Medzi inými išlo o iniciatívy za rovný prístup k nájomnému bývaniu, zvyšovanie zastúpenia etnických skupín v miestnych administratívach, či zohľadnenie kultúrnych odlišností v poskytovaní služieb (Pilkington 2000: 234). Keď sa nepokoje v mestách v rokoch 1985–1986 a 1991 zopakovali, Thatcherovej vláda tentokrát pristúpila k vlastným opatreniam na boj proti nezamestnanosti mladých, smerom k zlepšovaniu prístupu k vzdelaniu a zmene policajných praktík. Paradoxne nedošlo k podpore miestnych iniciatív, ale naopak v praxi to znamenalo tvrdé obmedzenie právomocí lokálnych vlád. Všetko bolo ponechané akoby na trhové mechanizmy, kde „štátna podpora“ odlišností nemá svoje miesto. Konzervatívna strana tak priniesla do politiky integrácie rozmer kultúrnej identity etnických menšín. Označila kultúrne odlišnosti za zásadnú prekážku integrácie a veľmi ostro vystúpila proti multikulturalizmu, ktorý škodí identite Veľkej Británie, zbytočne ju rozširuje a modifikuje. Jediný spôsob ako tomu zabrániť je výrazne obmedziť imigráciu, integrácia bude prebiehať asimiláciou¹⁵ a Británia ostane bokom aj od integračných snáh Európskych spoločenstiev (Pilkington 2000: 234). K úplnému zavrnutiu multikulturalizmu nakoniec nedošlo, nedovolil tomu potenciál volebných hlasov stále rozrastajúcej sa komunity etnických menšín. Tie nakoniec vo voľbách v roku 1997 získala Labouristická strana Tonyho Blaira a v nasledovnom období dochádza k oživeniu politiky multikulturalizmu.

¹⁵ To sa nakoniec podarilo „len“ vo vzdelaní. Školstvo sa stalo výkladnou skriňou konzervatívnej politiky identít. *The Education Reform Act* z roku 1988 neobsahoval ani zmienku o etnicite alebo rase a aj ďalšie z neho vyplývajúce stratégie a legislatíva odkazovali na multikulturalizmus v minimálnej miere. Koncom 80. rokov bolo prijaté centrálné *Národné Curriculum*, ktoré sa nieslo v duchu hesla: „deti sa majú učiť byť britskými“.

Labouristi vypracovali novú stratégiu pre otázky imigrácie, azylu a integrácie. V oblasti integrácie sa niesla v duchu multikultúrnej oslavy odlišností, nezriekla sa koncepcie Británie ako komunity komunit a ponúkla novú definíciu britskej identity, technologicky kreatívnu, mladého ducha, tolerantnú, s multikultúrnymi a európskymi koreňmi, jednoducho „cool“ (Parekh 2000: 211, slovo v úvodzovkách použité autorom). Predchádzajúci model, v ktorom bola integrácia do spoločnosti dosiahnutá zanechaním náboženstva a etnicity v čisto súkromnom svete, bol nahradený prijatím liberálnej politiky občianstva a modelom integrácie založenej na komunitnej príslušnosti, kde sú uznávané nie len individuálne ale aj kolektívne práva a rovnako tak náboženská a etnická odlišnosť v súkromnej aj verejnej sfére života. Tento model politického **pluralitného multikulturalizmu** je determinovaný etnocentrizmom, kedy sa od imigranta neočakáva, aby sa stal „ukážkovým Angličanom, Škótom alebo Walesanom“, avšak je jeho povinnosťou aby rešpektoval britské právo a doslova sa stal lojálnym k britskému občianstvu. Odlišnosť je teda prípustná, ale nesmie doslova deštruovať „britský spôsob života“ (Modood 1997: 79). Ďalším zdrojom politiky pluralitného multikulturalizmu je tradícia britského obyčajového práva¹⁶, ktoré je tolerantné ku kultúrnemu pluralizmu. Mimo práva stavia iba morálne neprijateľné praktiky ako polygamia, nútené manželstvá, ženská obriezka a niektoré moslimské rozvody (Joppke 1999: 234). Naopak v oblasti školstva mladiství príslušníci etnických menšín môžu na britských školách neobmedzené nosiť tradičné oblečenie, hoci väčšina podlieha pravidlu nosenia školských uniforiem.

Pristavíme sa dlhšie pri poslednej zásadnej charakteristike. Britská spoločnosť chápe samú seba ako **komunitu komunit**, čo priamo korešponduje s formou britského multikulturalizmu. Obyvatelia Veľkej Británie sú totiž nie len „jednotlivci, ale tiež členovia určitej etnickej, náboženskej, kultúrnej a regionálnej komunity, ktorá je stabilná a otvorená. Británia z tohto pohľadu je komunita občanov a tiež komunita komunit, rovnako liberálna a multikultúrna spoločnosť a musí zladit' niekedy protichodné záujmy týchto dvoch entít“ (Parekh et al. 2000: ix). Táto dichotómia má svoju tradíciu v koloniálnej ére, kedy komunitná diferenciacia slúžila na ospravedlnenie nerovností vo všetkých sférach života (Barša 1999: 221). Od samého začiatku imigračných vln bolo prist'ahovalcom umožnené vytvárať si vlastné komunity, čo napríklad vo Francúzku až do roku 1981 bolo zákonom zakázané. Výsledkom je, že etnická skupina v Británii predstavuje dôležitý subjekt pre verejné inštitúcie, pomáha im na základe určitých charakteristík odlišovať komunitu od okolia a reagovať tak na konkrétne potreby vyplývajúce z príslušnosti ku niektorej zo skupín. Skupinová identita je pritom uznaná nie len v súkromnej, ale aj verejnej sfére.

¹⁶ Obyčajové právo je založené na spoločnom zmysle pre dobré mravy a toleranciu.

Väčší dôraz je kladený na podporu komunitnej infraštruktúry rôznych organizácií a politických aktivít založených na odlišných identitách.¹⁷ Komunita sa stala zároveň synonymom pre odlišnú rasu, ktorá označuje tak skupinové vymedzenie fyzickou odlišnosťou, ako aj vymedzenie na základe pokrvného pôvodu, ktorý by sme v našom jazyku skôr označili etnickou príslušnosťou.

Rasa i pôvod boli zohľadnené v už spomenutom Cenze 2001, ktorý zároveň po prvýkrát umožnil označiť svoju náboženskú príslušnosť. Medzi etnickými menšinami má najviac stúpenčov moslimské vierovyznanie (2,7 %), nasledované hinduizmom (1 %). Ostatné náboženstvá (sikhovia, židia, budhisti) tvoria menej než jedno percento (Office for National Statistic). Napriek tomu sféra náboženstva je jednou z mála oblastí, kde sa pluralitný multikulturalizmus neuplatňuje dostatočne. V prípade Británie štát a náboženstvo nie sú oddelené a ústava dáva Anglikánskej cirkvi výsostné postavenie s priamym vzťahom na monarchiu a parlament. Tým sa prirodzene všetky ostatné cirkvi stávajú druhoradými, nerovnými (Modood 2005: 143). Religiózna pluralita platí len v prípade „národných“ minorít (Škóti, Íri, Walesania), naopak v prípade imigrantských skupín dochádza k najrôznejším obmedzeniam cez prevádzanie na etnickú divergenciu (Nešpor 2005: 147). Toto správanie je vidieť voči novým náboženským hnutiam. Moslimská komunita nebola *de facto* uznaná ako náboženská skupina až do roku 2003 a jej príslušníkov bolo teoreticky možné diskriminovať na základe vierovyznania. Neznamená to, že by Moslimovia nemali žiadnu právnu ochranu, avšak dostalo sa im jej iba vtedy, ak sa prihlásili pod niektorú z etnických menšín (Pakistánci, Iračania, atď). Mnohí moslimskí aktivisti sa nestotožnili s predstavou, že by nemohli byť jednotkou práva ako náboženská skupina a chápali tento krok ako úmysel zabrániť vzniku politických organizácií (ako napríklad Moslimského parlamentu Veľkej Británie v roku 1992). Pod domácim tlakom, ale aj tlakom legislatívy EÚ¹⁸, britská vláda bola nakoniec nútená označiť diskrimináciu na základe náboženstva za protiprávnu s účinnosťou od decembra 2003.

Momentálne prechádza model pluralitného multikulturalizmu zásadnými zmenami. Ako bude naznačené v nasledujúcej časti, súčasná debata, ale aj samotné kroky Labouristickej vlády vedú k nahradeniu stávajúceho prístupu iným modelom integrácie.

¹⁷ Čo potvrdzuje, že integrácia prebieha na kolektívnej rovnako intenzívne ako na inštitucionálnej úrovni.

¹⁸ Článok 13 Amsterdamskej zmluvy z roku 1999 označuje náboženskú diskrimináciu za jednu z foriem, ktorú musia všetky členské štáty potláčať a danú legislatívu preniesť do národného práva.

Súčasná debata o multikulturalizme

Etnické minoritné skupiny tvoria 7,9 % britskej populácie, čo sa nevymyká z európskeho priemeru krajín.¹⁹ Neprekvapia potom vyjadrenia niektorých komentátorov (ako Charles Moore, či Melanie Phillips²⁰), ktorí sa pýtajú, či takéto percento skutočne robí z Británie multikultúrnou spoločnosťou. Hoci čísla nenaznačujú výraznú multietnicitu, 61 % Britov si myslí, že v ich krajine žije až príliš veľa imigrantov, hoci pokladajú vzťahy medzi rasami za dobré (59 %) (Peele 2006: 199). 44 % populácie je dokonca presvedčená, že pre ich krajinu by bolo lepšie, keby všetci zdieľali rovnaké zvyky a tradície, čo značí asimilačný postoj k integrácii (Martínez-Herrera, Moualhi 2004). Takéto nálady môžu predznačovať zmenu od tradičného jednotného liberálneho konsenzu o multikulturalizme k viac uváženej rozprave o jeho postupnej modifikácii.

Debata o integrácii do britskej spoločnosti nikdy nebola tak otvorená a ostrá, ako je tomu za posledných sedem rokov. Pre mnohých liberálov sa súčasný multikulturalizmus spreneveril najzákladnejšej hodnote individuálnych práv, keď otvorene uprednostňuje práva a hodnoty vyplývajúce z príslušnosti k partikulárnej komunite. Najotrasenejším právom sa čoraz častejšie v Británii stáva právo na slobodu prejavu. Udalosti súvisiace s Rushdie aférou²¹ alebo snaha Sikhov násilne zabrániť uvedeniu divadelnej hry Grupreeta Bhattiho *Nečestný*, kde sa znásilnenie uskutoční v sikhskom chráme, vyvolávajú oprávnené obavy. Najväčším prekvapením v posledných rokoch však je kritika multikulturalizmu z radov samotných etnických komunit. Vyvolalo ju vydanie správy *Budúcnosť multietnickej Británie*, Komisiou vedenou Lordom Parekhom²² v roku 2000. Autori dokumentu v nej polemizujú nad skutočnou podobou multikulturalizmu v Británii, ktorú nazývajú komunitou komunit. Zamýšľajú sa najmä nad okolnosťami, ktoré

¹⁹ V roku 2005 bol podiel imigrantov v Rakúsku 15,1 %, 12,3 % v Nemecku, podobne ako vo Švédsku 12,4 % (Bertozzi 2007: 2).

²⁰ Melanie Phillips sa v posledných rokoch preslávila najmä publikáciou *Londonistan*, kde sa zamýšľa nad príčinami bombových útokov v Londýne a nachádza ich v kolapse britského sebedomia a národnej identity, spôsobeného paralizou multikulturalizmu a appeasementu.

²¹ Sir Rushdie, britsko-indický autor, vo svojom románe *Satanské verše* z roku 1988 popisuje proroka Mohameda spôsobom, ktorý radikálni moslimi označili za hanebný. Následné spolitizovanie témy vyvolalo násilnosti medzi Moslimami a on sám musí čeliť fatwe na jeho zabitie. Rushdie aféra bola obnovená znovu minulý rok, kedy kráľovná Alžbeta II. udelila autorovi titul Sir. To sa stretlo s veľkou nevôľou a otvorenými protestmi medzi britskými Moslimami.

²² Sám Lord Bhikhu Parekh je potomkom prvých imigrantov vo Veľkej Británii a jeho pôvod do určitej miery ovplyvnil smerovanie celej správy.

škodia obrazu multikultúrnej spoločnosti²³ a navrhujú opatrenia, ktoré by skutočne viedli k úspešnému dobudovaniu komunity komunit. Británia musí skombinovať hodnoty ako rovnosť a rozmanitosť, sloboda a solidarita, a z hľadiska politických teórií prepojiť a vyvážiť oba koncepty liberalizmu a komunitarizmu. Musí byť prebudovaná skreslená minulosť a súčasná identita, eliminovaný rasizmus a to všetko redukciou materiálnej nerovnosti a budovaním kultúry ochrany ľudských práv (Parekh et al. 2000: 105-107). Správa vyvolala veľké ohlasy najmä v médiách, ktoré kritizovali Parekha za prílišnú odvahu navrhovať Británii predefinovať jej históriu tak, aby to vyhovovalo viac menšinám než „hostiteľskej“ krajine.

Multikulturalizmus naďalej vyvoláva spory i na politickej scéne a nielen medzi stranami politického spektra, ale aj vo vnútri pravice a ľavice. V tábore konzervatívcov pokračuje thatcherovská nálada 80. a 90. rokov, kde len málo členov je presvedčených, že podpora a oslava odlišností môže viesť k lepšej spoločnosti. Mnohí konzervatívni politici zdieľajú názory, aké prezentuje ich kolega Norman Tebbit. Ten tvrdí, že „väčšina ľudí v Británii nechcela žiť v multikultúrnej a multirasovej spoločnosti, ale bola im taká spoločnosť podsunutá“ (Solomos 2003: 218). Rovnako tak je presvedčený, že imigranti a ich potomkovia nie sú ochotní integrovať sa a prijať aspoň časť britských hodnôt. Svoje tvrdenie podkladá takzvaným „kriketovým testom“, ktorý má byť nástrojom na zistenie lojality k Británii. Podľa Tebbita je väčšina imigrantov nelojálna, pretože v kriketových zápasoch podporujú svoju domovskú krajinu proti Británii (Solomos 2003: 212). Naopak niektorí pravicoví politici prechovávajú sympatie k tradičným hodnotám silnej rodiny, ktoré sú typické pre náboženské skupiny (predovšetkým Moslimovia a Sikhovia) a tiež chápu multikulturalizmus ako obvyklý spôsob odstránenia rasizmu a nerovnosti. Medzi Konzervatívcami sú však vo výraznej menšine.

Aj pohľad ľavice na multikulturalizmus sa počas dvoch funkčných období (1997–2001, 2001–2005) postupne zmenil. Na konci 90. rokov sa zdalo, že obavy zo straty národnej identity nie sú iba záležitosťou pravice. Nasvedčujú tomu rozsiahle analýzy a politické programy, ktoré navrhujú nové prístupy k imigračnej a azylovej politike. Správne pochopili, že práve utečenci a žiadatelia o azyl sa postupne stanú novými usadlíkmi v krajine, na ktorých sa v budúcnosti politika integrácie bude zameriavať. Napriek určitým obavám, Labouristi ešte stále pokladajú

²³ Podľa správy existujú v zásade tri chybné názory, ktoré škodia pri vybudovaní skutočnej komunity komunit: 1. historický mýtus o Británii ako mierovej a právnej krajine, kde je iba jedna pravdivá verzia dejín národa, kultúrne homogénneho a nezávislého a izolovaného od okolitého sveta; 2. odmietanie skutočnosti, že Britské ostrovy sa nestali kultúrne diverzifikované príchodom imigrantov do krajiny, ale že počty Afričanov, Bangladéšanov, Indov, Írov a Pakistancov túto kultúrnu pluralitu iba rozšírili o nové etniká; 3. vybudovanie Británie ako komunity komunit nie je iba o uznaní „multi-etnickosti“ cez presadzovanie rasovej politiky.

multikulturalizmus za neoddeliteľnú súčasť národnej identity. Slovom ministra zahraničia prvej Blairovej vlády Robina Cooka: „Chicken tikka masla je teraz skutočným britským národným jedlom, nie preto, že je najobľúbenejšie, ale preto, že ilustruje spôsob akým Británia absorbovala vonkajšie vplyvy“ (Solomos 2003: 220).

Zatiaľ čo predošlá diskusia zamestnávala najmä akademikov a politikov, znovu obživnuté rasové nepokoje medzi bielymi Britmi a Aziatmi v severných industriálnych mestách²⁴, medzi miestnymi obyvateľmi a žiadateľmi o azyl v Glasgowe v lete 2001, tragické udalosti z 11. septembra 2001 a napokon bombové útoky v londýnskom metre v roku 2003 rozvřili hladinu verejného mienky. Veľká Británia prežila v rozpätí niekoľkých mesiacov svoju ťažkú zrážku s multikulturalizmom a za vinníka bolo označené zlyhanie integračnej politiky. Dospelo sa k všeobecnému záveru, že model štátom regulovaného multikulturalizmu „šitého“ na prvú a druhú generáciu imigrantov z Commonwealthu nie je možné použiť v omnoho zložitejšej situácii pre nových imigrantov 90. rokov. V odborných kruhoch, ku ktorým sa pridáva aj John Rex a Gurharpal Singh, sa čoraz častejšie začali ozývať hlasy za úplnú zmenu integračného prístupu, ktorý by sa viac podobal na asimilačný model (Rex, Singh 2003: 14).

Politika multikulturalizmu jednoducho nezareagovala na vnútornú socio-ekonomickú krízu etnických komúnit a rovnako tak krízu súžitia „majority“ a „minority“, čo sa jednoznačne prejavuje v pretrvávajúcom rasizme, segregácii a diskriminácii etnických menšín. Pokračuje fragmentácia a polarizácia etnických komúnit vo veľkých priemyselných mestách, kde ich príslušníci sú segregovaní v oblasti bývania a školstva a vedú dvojité životy bez užšej interakcie medzi nimi (Leach, Coxall, Robins 2006: 415). Na pracovnom trhu sa rasová diskriminácia javí ako najmarkantnejšia. Z posledných prieskumov vyplynulo, že 73 % bielych respondentov predpokladalo, že ich zamestnávateľ by pri výbere diskriminoval uchádzačov na základe farby pleti. Rovnako tak Pakistanci len veľmi ťažko unikajú takzvanej „zamestnaneckej getoizácii“, čo znamená, že sú „uväznení“ v dedičných povolaniach, ako taxikár, kuchár alebo čašník (jeden zo šiestich k jednému zo sto bielych mužov). Sociologické výskumy inštitútu MORI v roku 2003 ukázali, že štyria z desiatich (39 %) opýtaných by radšej žili v lokalite s ľuďmi s rovnakým etnickým pôvodom, pričom v 90. rokoch na otázku, či by im prekážalo mať v susedstve nebieleho občana, kladne odpovedalo 25 % bielych Britov (Anwar 2006: 68). A nakoniec ku rasovým nepokojom určite prispeli aj aktivity extrémistickej strany BNP (Bastard Nation Party – Národná strana Bastardov), prezentujúcej sa heslami ako Stand Up for the White Race (Postavme

²⁴ Oldham, Burnley, Bradford, Leeds, Blackburn.

sa za bielu rasu), Black Bastard We Are Watching You (Čierni bastardi, sledujeme vás), ktorá nepokoje priamo na mieste podnecovala (Lyon 1997: 199).

Trevor Phillips, riaditeľ Komisie pre rasovú rovnosť,²⁵ v rozhovore pre denník The Times v apríli 2004 urobil zásadný krok ku skutočnému prehodnoteniu multikulturalizmu v krajine. Povedal, že „to slovo (multikulturalizmus, pozn. autora) nie je užitočné, znamená zlé veci“ a či ho môžeme zlikvidovať? „Áno, urobme to (...) My potrebujeme potvrdiť, čo je jadrom britskosti (britishness). Imigranti chcú prísť nie len kvôli práci, ale aj pre krajinu s jej toleranciou, excentricitou, parlamentnou demokraciou a energiou veľkých miest.“ (Baldwin 2004) Phillips sa v predslove k dokumentu *Spríevodca dobrými rasovými vzťahmi* (Good Race Relations Guide) v júli 2005 k téme opäť vracia a pomenúva vzniknutý problém nasledovnými slovami: „v posledných rokoch sme sa až príliš zamerali na 'multi' a nie dostatočne na spoločnú kultúru. Zdôrazňujeme, čo nás rozdeľuje a nie to, čo nás spája. Tolerujeme inakosť, ktorá utvrdzuje izoláciu komunit a dovoľuje jej členom žiadať uznanie odlišných hodnot.“ (Phillips 2005) Neskôr svoje vyjadrenia miernil, keď povedal, že neodopiera multikulturalizmu zásluhy v minulosti, kedy výrazne prispel k uznaniu nových zaujímavých kvalít, zároveň je však presvedčený, že doba priniesla problémy, pri ktorých už oslava kultúrnych odlišností nie je pre úspešnú integráciu dostatočná.

Vláda na situáciu reagovala sériou oficiálnych stratégií, ktoré predznamovali odklon od jazyka „Cool Britannia“ s podporou Británie ako komunity komunit k novému prístupu **súdržného národa** (cohesive nation) a **spoločenskej súdržnosti** (community cohesion) (Singh 2003: 40). Kľúčovou postavou celého procesu sa stal minister vnútra (Home Secretary) druhej Blairovej vlády (New Labour) David Blunkett (2001–2004). Pod jeho vedením boli prijaté tri dokumenty: *Budovanie kohéznych komunit* (Building Cohesive Communities), *Spoločenská pýcha nie predsudok* (Community Pride not Prejudice) a v decembri 2001 bola publikovaná Canteleova správa s názvom *Kohézia spoločnosti* (Community Cohesion)²⁶. Správa primárne definovala vládnu stratégiu pre ďalšie usporiadanie v postihnutých mestách. Arun Kundnani (2002: 67-68) sa domnieva, že neoficiálne išlo o jasný signál zo strany štátu, že multikultúrna formula oslavy odlišností, ktorá dominovala v koncepcii rasových vzťahov od osemdesiatych rokov, už ďalej nefunguje. Británia začala postupne prenášať dôraz zo skupinovej diverzity na individuálnu občiansku integráciu

²⁵ V čase rozhovoru bol T. Phillips skutočne riaditeľom Komisie pre rasovú rovnosť. Tá sa v roku 2006 premenovala na *Komisiu pre rovnosť a ľudské práva* (The Equality and Human Rights Commission).

²⁶ Všetky tri vznikli z obavy z nedostatočnej integrácie v mnohých britských mestách s výrazným podielom etnických menšín, ktoré doviedli samotného Blunketta k presvedčeniu, že komunity sú „zlomené a rozdelené spoločnosti“ (Peele 2006: 205).

a sociálnu spoluprácu (Barša, Baršová 2005: 41). Začalo sa uvažovať o takom modeli integrácie, ktorý by prevzal z pôvodného multikulturalizmu rešpekt k odlišným kultúram a zároveň by dokázal socio-ekonomicky integrovať. Nová stratégia požaduje jasnejšiu definíciu kultúrneho pluralizmu a odlišností, ako aj zodpovednosti k občianstvu, pričom ale zostáva platné, že spoločnosť musí byť budovaná na rasovej a etnickej rovnosti. Takáto spoločnosť zabezpečí potreby „jedinečného“ jednotlivca, no zároveň nevytláči žiadnu komunitu, ani bielu (Home Office 2001: 20, výraz v úvodzovkách je autorkin). Najlepšie možno rozdiel medzi starou a novou víziou pochopiť na príklade vzťahu islamského náboženstva k britskej identite. Zatiaľ čo podľa multikultúrnej koncepcie je náboženská škola vládou podporovaná ako výraz oslavy kultúrnej odlišnosti, z novej perspektívy komunitnej kohézie je moslimská škola nebezpečným miestom separatizmu, ktoré bráni medzikomunitným kontaktom (Kundnani 2002: 71).

Dokument *Kohézia spoločnosti* bol zásadný a znamenal koniec „starého multikulturalizmu“, no skutočný odklon od pluralitného multikulturalizmu prišiel so stratégiou *Zabezpečené hranice, bezpečné útočisko: Integrácia s odlišnosťou v modernej Británii*²⁷. Stratégia sa venuje predovšetkým otázke pracovnej migrácie, azylu a utečencom, ale rovnakú pozornosť venuje aj otázke udeľovania občianstva a významu občianskej príslušnosti pre rodených Britov. Dokument je zároveň hľadáním zabudnutej identity, čo vyplýva už z úvodnej reči Davida Blunketta. Veľmi jasne definuje, ako by integrácia s odlišnosťou mala vyzeráť. „Aby sme umožnili integráciu a ocenili rozmanitosť, ktorú so sebou prináša, musíme si byť sami istí svojim zmyslom pre patričnosť a identitu, a až potom budeme schopní prijať tých, ktorí prichádzajú do UK.“ (Home Office 2002) Dáva jasný signál, že iba silná britská identita sa ubráni tlakom kultúr, ktoré prichádzajú spolu s novými prisťahovalcami. Je zrejmé, že v duchu multikultúrnej tradície spoločnosť nemá v úmysle iné identity potláčať, ale uvedomuje si teraz viac ako predtým, že musia existovať hranice podpory odlišností.

Rovnako sa tak dokument stavia k občianstvu. Hľadá spôsob, akým by sa priznanie štatútu občana mohlo stať silnejším impulzom pre integráciu nových imigrantov do britskej spoločnosti. Robí tak s ohľadom na jednotlivca bez jeho príslušnosti ku konkrétnej komunite. Problém vidí najmä v historickom nepochopení významu aktívneho občianstva. Hodnoty ako individuálna sloboda alebo rešpekt k odlišnostiam nie sú s inštitútom občianstva nijak previazané (Home Office 2002). To spôsobuje na jednej strane, že imigranti, v nadnesenom význame, nie sú viazaný tieto hodnoty uznávať, a na druhej strane, že biela väčšina nie je „povinná“ kultúrne špecifiká tolerovať. Vicki Squire veľmi podrobne analyzuje celý dokument a je presvedčená, že

²⁷ Home Office (2002): *Secure Borders, Safe Haven: Integration with Diversity in Modern Britain*.

reakciou Novej Labour na otázku imigrácie a integrácie je primárne monokultúrna koncepcia štátu, založená na integrácii s odlišnosťou. Ako sa sama uzatvára, labouristický „progressívny multikulturalizmus je založený na integračnom prístupe, ktorý má tendenciu sklznúť do reakčnej asimilácie“ (Squire 2005: 52, 56).

Stanovený trend iba potvrdzujú viaceré programy z posledného obdobia, ktoré majú viesť k posilneniu aktívneho občianstva imigranta-jednotlivca. Medzi inými to je distribúcia príručky *Žiť v Spojenom kráľovstve* (Living in the United Kingdom), ktorá predpokladá široké zapojenie dobrovoľného i privátneho sektoru, ustanovenie individuálnych „mentorov“ pre imigrantov, testovanie jazykových znalostí a obecné (veľmi praktické znalosti z oblasti trhu práce, sociálnych predpisov a služieb, školstva, atď.) i politické znalosti o Veľkej Británii (Barša, Baršová 2005: 121). Zároveň sa posilnil prvok udeľovania občianstva. Sprevádza ho oficiálny ceremoniál, ktorý pozostáva z prísahy vernosti kráľovne aj Spojenému kráľovstvu, resp. k jeho zákonom a slobodám, úcte k demokratickým hodnotám a plneniu občianskych povinností.

Občianska príslušnosť sa postupne stáva čoraz dôležitejším elementom integračnej stratégie, kedy pre nových imigrantov je starý model integrácie do komunity komunit vystriedaný integráciou do komunity rovných občanov s ohľadom na ich individuálnu jedinečnosť. To môže vytvárať väčší priestor na presadzovanie socio-ekonomických nástrojov integrácie viažucich sa na jednotlivca v zmysle adaptácie na bývanie, zamestnanie a vzdelávanie. A nakoniec Británia čoraz viac inklinuje k vecnej intervencii na presadzovanie rovnosti a inklúzie, vo forme amerického štýlu pozitívnej akcie a kontinentálnych európskych socio-ekonomických podporných programov, medzi ktoré môžeme zaradiť *New Deal* na zapojenie etnických menšín do pracovného procesu, *Ethnic Minority Outreach* na znovunavrátenie sa na trh práce, *Sure Start*, *Neighbourhood Renewal Strategy* a iné.

Záver: Koniec multikulturalizmu vo Veľkej Británii?

Dnes je už zrejmé, že oživovať nádeje na záchranu „starého multikulturalizmu“ je mrhaním času, no zásadná otázka, kam sa ďalej pohnúť zostáva nezodpovedaná. Jednou z ciest je priblíženie sa integrácii asimiláciou, na polceste k tomu sa objavuje reformovaný multikulturalizmus. Na asimilačný prístup Británia pripravená ešte nie je. Trevor Phillips, v rozhovore s Tomom Baldwinom, hovorí o prípade, kedy sa škola v Lutone pokúsila zakázať moslimským dievčatám nosiť šatky²⁸, čo vzbudilo veľké pohoršenie v miestnej komunite.

²⁸ Príklad bol zvolený z dôvodu aféry šatiek vo Francúzku, ktoré sa hlási k modelu asimilácie pri integrácii.

Riešením bolo zaradenie šatiek do školskej uniformy v dvoch farbách od schválených dodávateľov. Tak boli uspokojené moslimské rodiny, ale neporušili sa školské pravidlá. (Baldwin 2004).

Naopak reformovaný multikulturalizmus vyvoláva väčšie očakávania. Podľa Baršu a Baršovej to je „multikulturalizmus, ktorý už nie je dosiahnuteľný cez štátnu politiku, ale je sociálnym faktom“ (2005: 42). V ňom budú existovať hranice kultúrneho separatizmu založeného na náboženskom presvedčení alebo etnických zvyklostiach minimálne v intenciách dodržiavania ľudských práv a rovného prístupu k obojmu pohlaviu. Multikultúrnú politiku nahradí podpora spoločnej britskej kultúry a identity imigrantov. Zároveň nemožno zavrhnúť skupinovú odlišnosť, ale štát ju bude podporovať len nepriamo, cez antidiskriminačnú politiku a dôsledné dodržiavanie práv jednotlivca. (Barša, Baršová 2005: 42).

Dnes je ešte predčasné a nezodpovedné hodnotiť súčasné smerovanie integrácie za jasný príklon k asimilacionizmu alebo nútenej občianskej integrácii. Teoretici očakávajú návrat ku koreňom liberalizmu, kedy potreby jednotlivca prevýšia potreby komunity a rovnako verejné zostane jednotným, zatiaľ čo súkromné súkromným. Z Británie ako komunity komunit sa postupne stáva komunita jednotlivcov, kde občianska príslušnosť preváži príslušnosť ku partikulárnej komunite. Výsledky súčasných krokov nie sú merateľné okamžite a až ďalšie desaťročie ukáže, či sa štvrtá generácia nebielych obyvateľov Britských ostrovov integrovala ľahšie, no najmä akým spôsobom bola integrácia dosiahnutá.

Literatúra

- Anwar, M. (2000): The Impact of Legislation on British Race Relations, in: M. Anwar – P. Roach – R. Sondhi (eds.): *From Legislation to Integration? Race Relation in Britain*, Hampshire.
- Baldwin-Edwards, M. – Schain, M. A. (1994): The Politics of Immigration: Introduction, in: M. Baldwin-Edwards – M. A. Schain (eds.): *The Politics of Immigration in Western Europe*, Essex.
- Barša, P. – Baršová, A. (2005): *Přistěbovaectví a liberální stát. Imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku*, Brno.
- Barša, P. (1999): *Politická teorie multikulturalismu*, Brno.
- Hansen, R. (2007): Migration Policy, in: C. Hay – A. Menon: *European Politics*, New York.
- Hirt, T. (2005): Svět podle multikulturalismu, in: T. Hirt – M. Jakoubek (eds.): *Soudobé spory o multikulturalismus a politiku identit. Antropologická perspektiva*, Plzeň.
- Joppke, Ch. (1999): *Immigration and the Nation-State. The United States, Germany and Great Britain*, Oxford.
- Kundnani, A. (2002): The Death of Multiculturalism, *Race & Class*, Vol. XLIII, No. 4, s. 67-72.
- Leach, R. – Coxall, B. – Robins, L. (2006): *British Politics*, New York.
- Lyon, W. (1997): Defining Ethnicity: Another Way of Being British, in: T. Modood – P. Werbner (eds.): *The Politics of Multiculturalism in the New Europe. Racism, Identity and Community*, London.
- Martinez-Herrera, E. – Moualhi, D. (2004): *Public Opinion and Immigration Politics in Five EU Countries. Accounting for*

- (In)Consistency between Immigrants Selection and Integration Politics and Citizens' Attitudes, Workshop Paper, 16. ECPR Joint-Session of Workshops, 13.–18. April 2004, Uppsala, on-line text <<http://www.essex.ac.uk/ecpr/events/jointsessions/paperarchive/upsala/ws16/Moualhi.pdf>>. [cit. 15. 11. 2007].
- Modood, T. (1997): Introduction: The Politics of Multiculturalism in the New Europe, in: T. Modood – P. Werbner (eds.): *The Politics of Multiculturalism in the New Europe. Racism, Identity and Community*, London.
- Modood, T. (2005): *Multicultural Politics. Racism, Ethnicity, and Muslims in Britain*, Minneapolis.
- Nešpor, R. Z. (2005): Pluralita náboženství a multireligiozita v moderních společnostech, in: T. Hirt – M. Jakoubek (eds.): *Soudobé spory o multikulturalismus a politiku identit. Antropologická perspektiva*, Plzeň.
- Parekh, B. (2000): National Identity in a Multicultural Society, in: M. Anwar – P. Roach – R. Sondhi (eds.): *From Legislation to Integration? Race Relation in Britain*, Hampshire.
- Parekh, B. et al. (2000): *The Future of Multi-Ethnic Britain*, London.
- Peele, G. (2006): The Politics of Multicultural Britain, in: P. Dunleavy et al. (eds.): *Developments in British Politics 8*, Basingstoke.
- Penninx, R. (2005): Identification of a Framework for Common Principles, Guidelines, and Objectives for Integration, in: R. Süßmuth – W. Weidenfeld (eds.): *Managing Integration. The European Union's Responsibilities towards Immigrants*, Berstelmann Stiftung.
- Pilkington, A. (2000): *Racial Disadvantage and Ethnic Diversity in Britain*, Basingstoke.
- Rex, J. – Singh, G. (2003): Multiculturalism and Political Integration in Modern Nation–States–Thematic Introduction, *International Journal on Multicultural Societies*, Vol. V, No. 1, pp. 3-19.
- Rudiger, A. (2005): Conceptual and Political Approaches to Integration: an Anglo-American Perspective, in: R. Süßmuth – W. Weidenfeld (eds.): *Managing Integration. The European Union's Responsibilities towards Immigrants*, Berstelmann Stiftung.
- Schierup, C.-U. – Hansen, P. – Castles, S. (2006): *Migration, Citizenship, and the European Welfare State. A European Dilemma*, Oxford.
- Singh, G. (2003): Multiculturalism in Contemporary Britain: Reflections on the „Leicester Model“, *International Journal on Multicultural Societies*, Vol. V, No. 1, pp. 40-54.
- Solomos, J. (2003): *Race and Racism in Britain*, Basingstoke.
- Squire, V. (2005): 'Integration with Diversity in Modern Britain': New Labour on Nationality, Immigration and Asylum, *Journal of Political Ideologies*, Vol. X, No. 1, pp. 51-74.
- Tiryakian, A. E. (2003): Assessing Multiculturalism Theoretically: E Pluribus Unum, Sic et Non, *International Journal on Multicultural Societies*, Vol. V, No. 1, pp. 20-40.
- Weiner, M. (1996): Determinants of Immigrant Integration: An International Comparative Analysis, in: N. Carmon (ed.): *Immigration and Integration in Post-Industrial Societies. Theoretical Analysis and Policy-Related Research*, London.

Pramene

- Baldwin, T. (2004): *I want an integrated society with a difference. Forget separateness – we're all British now and living in a different world, says the chairman of the Commission for Racial Equality*, The Times Online, on line text

- <<http://www.timesonline.co.uk/tol/news/uk/article1055207.ece?token=null&offset=12>>. [cit. 19. 4. 2008]
- Bertozzi, S. (2007): *Integration: An Ever-Closer Challenge*, CEPS Working Document No. 258/February 2007, on line text <<http://www.ceps.be>>. [cit. 19. 4. 2008]
- Home Office (2001): *Community Cohesion: a Report of the Independent Review Team*, on line text <<http://www.communities.gov.uk/documents/communities/pdf/independentreviewteam>>. [cit. 19. 4. 2008]
- Home Office (2002): *Secure Borders, Safe Haven: Integration with Diversity in Modern Britain*, on line text <<http://www.archive2.official-documents.co.uk/document/cm53/5387/cm5387.pdf>>. [cit. 19. 4. 2008]
- Home Office (2005): *Improving Opportunity, Strengthening Society: The Government's Strategy to Increase Race Equality and Community Cohesion*, on line text <<http://www.homeoffice.gov.uk>>. [cit. 17. 6. 2008]
- Office for National Statistics, on-line zdroj <<http://www.statistics.gov.uk>>. [cit. 19. 4. 2008]
- Phillips, T. (2005): *The debate about how we create our path to integration starts here*, Trevor Phillips' speech at the launch of the CRE's good race relation guide, on line text <<http://www.cre.gov.uk/Default.aspx.LocID-0hgnew075.RetLocID-0hg00900c002.Lang-EN.htm>>. [cit. 19. 4. 2008]